

IV Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Eivissa, 1 i 2 d'octubre, 2010)

2012

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

Coordinació:

Mateu Riera Rullán

Edita:

Vessants, Arqueologia i Cultura SL

ISBN:

978-84-937994-3-4

Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

IV Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears (Eivissa, 1 i 2 d'octubre, 2010) / [Coordinació Mateu Riera Rullán]- 296 p. ; 21x21 cm.

ISBN 978-84-937994-3-4

M. Riera Rullán

1. Arqueologia – Eivissa – Congressos

902(460.32)

PRESENTACIÓ

Les IV Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, al igual que les tres primeres, han estat organitzades principalment per la Secció d'Arqueologia del nostre Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears. Aquestes jornades es varen celebrar a Eivissa els dies 1, 2 i 3 d'octubre de 2010. En representació de dita Secció el comitè organitzador va estar format per Glenda Graziani, Juan José Marí, Bartomeu Salvà i el sotasignat. D'entre ells crec que és de justícia destacar la magnífica labor realitzada per l'arqueòloga Glenda Graziani.

Però també cal esmentar que per aquestes quartes jornades es va comptar amb l'inestimable ajuda del Museu Arqueològic d'Eivissa i Formentera i del Consell d'Eivissa. D'aquestes dues institucions es va poder gaudir, dintre del comitè d'organització, de les labors realitzades per Jordi H. Fernández, Director de l'esmentat museu, i de Josep Maria López Garí, Director Insular de Patrimoni del Consell pitius.

A tots ells els vull donar les gràcies i mostrar tot el meu reconeixement donat que crec sincerament que el resultat final de la feina feta va significar un vertader èxit per a tota la comunitat arqueològica balear. Amb la publicació que tenen a les seves mans podem tornar a dir que estam d'enhorabona per l'excel·lent trajectòria que estan experimentant aquestes Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears. Cal recordar que a les primeres de 2006, fetes a Manacor i impulsades pràcticament en solitari per l'arqueòloga municipal Magdalena Salas, es varen presentar 12 xerrades i es van publicar els corresponents 12 articles. Aquella bona embranzida inicial va anar donant bons fruits i així, cinc anys més tard, a les IV Jornades, es varen arribar a presentar 36 xerrades i se n'han pogut publicar 34 signades per fins a 69 autors diferents. És a dir, que del

2006 al 2010 s'ha triplicat la presentació de treballs exposats i publicats, tots ells relacionats amb temàtiques íntimament lligades a les nostres illes. És una evidència que mirant cap enrere hem d'estar molt contents d'haver pogut viure les quatre jornades de Manacor, Felanitx, Maó i Eivissa, així com d'haver pogut fer realitat les seves quatre publicacions. Tot plegat crec que es pot qualificar de quasi miraculós, doncs pens sincerament que cinc anys enrere poca gent hagués apostat gaire a què s'hagués arribat fins aquí on hem arribat.

Vull remarcar que en aquest quart volum han presentat novetats, estudis i investigacions diversos professors de mitja dotzena d'universitats, tècnics insulars o municipals, directors de museu, etc., però majoritàriament arqueòlegs professionals lliberals. A tots ells, i sobretot a aquests darrers, els vull mostrar la meua admiració, donat que varen voler compartir la seva feina sense cobrar ni un euro, deixant algun dia de treball, i, en molts casos, pagant les despeses del desplaçament i l'allotjament de la seva pròpia butxaca.

Crec sincerament que tot plegat és una bona mostra de l'amor a la nostra professió de tots els que hem participat a les Jornades i a la present publicació. Fa goig veure que dintre del nostre gremi hi ha gent que sent vertadera vocació i que actua en conseqüència, conscient del fet que si no es dóna a conèixer la feina feta, no s'està complint amb el deure de tornar a la societat allò que ens ha donat.

En la mateixa línia crec que s'ha de valorar molt positivament el haver aconseguit per primera vegada poder reunir professionals de l'arqueologia que treballen a Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. Certament, des de l'inici de les Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, una de les coses que es volia potenciar era el poder compartir coneixements de

cadascuna de les illes, doncs aquesta era i segueix sent una de les mancances i de les assignatures pendents de la nostra comunitat científica.

En línies generals crec que el nivell de la majoria dels articles lliurats justifica de sobres la seva publicació. Evidentment molts d'ells han quedat una mica curts donades les limitacions d'espai que es pateixen en aquests tipus de miscel·lànies. Tot i això, se'ns dubte, serviran per a què tothom pugui introduir-se en les més que interessants recerques presentades.

No puc ni dec acabar sense demanar disculpes pel retard en la publicació d'aquestes IV Jornades. Sent justos però, podem assenyalar que foren diversos càrrecs del Consell d'Eivissa els que no varen acomplir els seus compromisos respecte aquesta publicació. Per tant, no som jo qui explicarà les causes de tot plegat, però sí que puc dir que des de la Secció no hem aturat de fer feina per a què aquest volum hagi arribat al bon port que a continuació podran contemplar.

Mateu Riera Rullan

President de la Secció d'Arqueologia del

Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en

Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears.

SUMARI

L'EXPLOTACIÓ PREHISTÓRICA DELS RECURSOS CUPRÍFERS D'ILLA DEN COLOM (MAÓ, MENORCA).....	11	SOBRE EL SISTEMA DE CIERRE DE LOS HIPOGEOS EN LA NECRÓPOLIS DEL PUIG DES MOLINS (EIVISSA).....	83
Bartomeu Lluï Estarellas, Laura Perelló Mateo, Mark A. Hunt Ortiz, Damià Perelló i Fiol Bartomeu Salvà Simonet		Jordi H. Fernández, Ana Mezquida	
APROXIMACIÓ A LA FAUNA MALACOLÒGICA MARINA EN EL JACIMENT DELS CLOSOS DE CAN GAIÀ. LANAVETA	19	LA NECRÓPOLIS RURAL DE CAN PEP DES FERRER. NUEVAS APORTACIONES SOBRE NECRÓPOLIS RURALES EN LA ISLA DE IBIZA.....	89
Miquel Àngel Vicens i Siquier		Glenda Graziani, Juan Jose Mari Casanova, Jonathan Castro Orellana	
RESULTATS PRELIMINARS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL SECTOR OEST DEL JACIMENT DE CORNIA NOU (MAÓ, MENORCA).....	27	MATERIALS PÚNICS TROBATS AL LITORAL DE MENORCA.....	99
Antoni Ferrer Rotger, Montserrat Anglada Fontestad i Lluís Plantalamor Massanet		Octavio Pons Machado	
ESCOBRINT TREPUCÓ: RESTAURACIÓ I REINTERPRETACIÓ DE LA GALERIA I EL BARRI SUD DE MARGARET MURRAY.....	35	RESULTATS PRELIMINARS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA REALITZADA A L'EDIFICI DEL CARRER SANT MIQUEL Nº 10-12 (PALMA DE MALLORCA). ESTUDI ANTROPOLÒGIC DE DOS ENTERRAMENTS ROMANS.....	105
Elena Síntes Olives i Silvia Villalonga		Sebastià Munar Llabrès, Francisca Cardona López	
SACRIFICIS I OFRENES EN EL SANTUARI DE LA SEGONA EDAT DEL FERRO DEL POBLAT D'ELS ANTIGORS (ILLA DE MALLORCA).....	43	LES RASSES DE CONREU D'ÈPOCA ANTIGA I EL PATRIMONI HISTORIC ARQUEOLÒGIC A EIVISSA: UN REpte URGENT.....	115
Jordi Hernández-Gasch, Carles Velasco Felipe		Josep Mª López Gari, Ricard Marlasca Martín	
EL PROCESO CONSTRUCTIVO DE LA TORRE I DEL YACIMIENTO DEL PUIG DE SA MORISCA.....	53	EXCAVACIÓ I MUSEÏTZACIÓ DEL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE L'ILLOT DELS FRARES (SES SALINES, MALLORCA). CAMPANYES 2009-2010.....	123
Emili Garcia Amengual		Mateu Riera Rullan	
LA UTILIZACIÓN DE ENGOMBES EN LAS COMUNIDADES POSTALAYÓTICAS DE LA ZONA DE SANTA PONÇA (MALLORCA).....	61	MENSAE RECTANGULARES DE MÁRMOL DE LOS YACIMIENTOS DE LA ANTIGÜEDAD TARDÍA DE LA ISLA DEL REI Y FORNÀS DE TORELLÓ (MENORCA).....	135
Daniel Albero Santacreu, Jaume García Rosselló, Manel Calvo Trías		Silvia Alcaide González	
S1. UN EDIFICI SINGULAR EN EL SON FORNÉS D'ÈPOCA CLÀSSICA (SEGLES III A.N.E – I DE N.E.).....	71	EL SECTOR OEST DE SON PERETÓ (MALLORCA) ENTRE ELS SEGLES VI I VIII DC: EVOLUCIÓ HISTÒRICA I FUNCIONAL.....	143
Paula M. Amengual, Albert Forés Gómez, Lara Gelabert Batllori, Sylvia Gili, Jordi Hernández-Gasch, Vicente Lull, Rafael Micó, Cristina Rihuete, Roberto Risch.		Mateu Riera Rullan, Miguel Àngel Cau, Magdalena Salas Burguera	

INTERPRETACIÓ DE LES PRACTIQUES FUNERARIES I ANÀLISI ANTROPOLÒGIC DELS ENTERRAMENTS DEL SECTOR OEST DEL CONJUNT PALEOCRISTIÀ DE SON PERETÓ (MANACOR).....	151	L'ARQUEOLOGIA I L'ESTUDI D'EDIFICIS.....	225
Llorenç Alapont, Assumpció Malgosa, Gemma Prats-Muñoz, Roger Real, Magdalena Sastre		Antoni Ferrer Abárzuza	
APROXIMACIÓ A LA GESTIÓ DELS RECURSOS FAUNÍSTICS DEL SECTOR OEST DE SON PERETÓ (MANACOR) ENTRE ELS SEGLES VI I VIII DC.....	159	ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ. UN JACIMENT PREHISTÒRIC AL SEGLE XXI.....	233
Alexandre Valenzuela, Damià Ramis		Joan Fornés Bisquerra, David Javaloyas Molina, Llorenç Oliver Servera, Tomeu Salvà Simonet	
ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE L'EXTENSIÓ I CRONOLOGIA DE L'ARS PURPURARIA A EBUSUS.....	169	ARQUEOLOGIA I PÚBLIC A MALLORCA, UNA TRISTA HISTÒRIA. REFLEXIONS A PARTIR D'UNA INTERVENCIÓ A SON CORRÓ.....	241
Benjamí Costa, Carmen Alfaro		David Javaloyas, Magdalena Sastre, Llorenç Oliver, Emmanuelle Gloaguen	
LA EXPOSICIÓN MONOGRÁFICA “MANURQA”. PROYECTO DIDÁCTICO DE BOSTON UNIVERSITY SOBRE LA EXCAVACIÓN DE UNA ESTRUCTURA ANDALUSÍ EN TORRE D'EN GÁLMÉS.....	179	ESTRATEGIAS Y ACCIONES EN EL DESARROLLO DEL PARQUE ARQUEOLÓGICO DEL PUIG DE SA MORISCA (CALVIÀ).....	249
Amalia Pérez-Juez Gil		Calvo, Manel; Albero, Daniel; Calderón, Maria; Gloaguen, Emmanuelle	
SEGUIMENT ARQUEOLÒGIC EN EL CENTRE DE MANACOR. EVIDÈNCIES DE LA TRAMA URBANA DES D'ÈPOCA ISLÀMICA.....	187	PROSPECCIONES GEOFÍSICAS EN “ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ” (FELANITX, MALLORCA).....	255
Antonio Micol Argudo, Magdalena Salas Burguera		Christoph Rinne, Bartomeu Salvà	
PROJECTE JAUME IV – CAMPANYA 2008.....	193	L'ÚS DEL GEORADAR EN LA GESTIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC. L'EXEMPLE DEL PROJECTE DE RECUPERACIÓ I PEATONALITZACIÓ DEL FRONT COSTANER ENTRE CALA MORLANDA I S'ILLOT –MANACOR.....	261
Helena Inglada, Maria Llinàs		Antonio Ruiz, Helena Inglada	
RESULTADOS DEL CONTROL ARQUEOLÓGICO EN EL BALUARD DEL PRÍNCIP DE LA MURALLA RENACENTISTA DE PALMA DE MALLORCA.....	199	ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ: UN JACIMENT PREHISTÒRIC VIST PER LA PREMSA ACTUAL.....	269
Antonia Martínez, Mateu Riera Rullan, Damià Ramis, Maria José Rivas		Almudena Briones Campos	
LA PRESÓ DE LA CASA CONSISTORIAL DE FELANITX: DE L'ARQUEOLOGIA DE SALVAMENT A LA POSADA EN VALOR DEL PATRIMONI HISTÒRIC.....	211	CONSERVACIÓ I RESTAURACIÓ DE CLOSQUES D'ESTRUÇ DECORADES A EIVISSA.....	277
Llorenç Oliver, Jaume Deyà, Magdalena Sastre		Laia Fernández Berengue, Helena Jiménez Barrero, Mónica Roselló Bouso, Teresa Rullán Garau	
ARQUEOLOGIA VERTICAL I EVOLUCIÓ ARQUITECTÒNICA DE LA TORRE DEL PALAU DE MANACOR.....	217	NOVES APORTACIONS A LA RESTAURACIÓ DEL VIDRE DEL MUSEU ARQUEOLÒGIC D'EIVISSA.....	283
Magdalena Salas Burguera i Joan Pascual Femenias		Laia Fernández Berengue, Helena Jiménez Barrero, Mónica Roselló Bouso, Teresa Rullán Garau	

ARQUEOLOGIA I PÚBLIC A MALLORCA, UNA TRISTA HISTÒRIA. REFLEXIONS A PARTIR D'UNA INTERVENCIÓ A SON CORRÓ

David Javaloyas
Magdalena Sastre
Llorenç Oliver
Emmanuelle Gloaguen

INTRODUCCIÓ.

Si preguntéssim a qualsevol persona dedicada a l'arqueologia o al patrimoni històric que valori la riquesa de Mallorca quant a restes arqueològiques, de ben segur que ens respondria que és excepcional. No obstant, com a arqueòlegs ens ha passat infinitat de vegades que al respondre a qualcú interessat que la nostra professió és l'arqueologia el/la interlocutor/a posa els ulls en blanc i ens demana: “però pots viure d'això?, ¡Si a Mallorca no hi ha res!”

Sota aquesta situació real es plantegen una sèrie de qüestions de vital importància per a aquells que treballem a l'arqueologia. La dada objectiva és que a Mallorca hi ha aproximadament tres mil jaciments arqueològics, és a dir, quasi un jaciment arqueològic per quilòmetre quadrat. Això voldria dir que la possibilitat que el públic en general conegués qualche jaciment arqueològic és molt elevada. Llavors, quin és el problema? Per què la societat té una visió tan limitada i esbiaixada de les restes arqueològiques mallorquines?

Amb el present article es pretén entendre aquesta realitat i es defensa que aquesta desconexió entre la societat mallorquina i les restes arqueològiques existents a Mallorca és un dels principals problemes que els professionals de l'arqueologia hauríem de combatre ja que: ha possibilitat una elevada i continuada destrucció de les restes arqueològiques, especialment a causa del fort creixement urbanístic de les darreres dècades; explica l'escàs interès i la reduïda inversió econòmica tant per part de les administracions públiques com del sector privat; i ha suposat que, tot i els discursos políticament correctes, no s'aposti pel patrimoni arqueològic en concret i el cultural en general, com una alternativa real per a desenvolupar un turisme cultural fort que ajudi a resoldre part dels problemes que el model turístic actual suposa.

Per a aconseguir això, primer ens detindrem en exposar un marc teòric adient per aprofundir en aquesta problemàtica i que permeti la possibilitat de generar actuacions que donin solucions efectives.

La premissa teòrica bàsica que proposem es fonamenta en la idea que els valors i concepcions associats al patrimoni arqueològic no són permanents i inamovibles, sinó que han variat molt al llarg del temps i que són cabdals per entendre la relació del públic amb aquest.

Continuarem amb un estudi concret del jaciment de Son Corró i la darrera actuació de posada en valor realitzada pels autors, observant aquesta actuació a través del marc teòric abans esmentat.

Finalment, a mode de conclusió reflexionarem sobre el que pot aportar aquesta manera d'abordar el patrimoni a la realitat mallorquina.

MARC TEÒRIC.

En funció de la realitat descrita al començament de l'article, volem començar l'anàlisi introduint una distinció bàsica entre *vestigis¹ arqueològics* i *patrimoni arqueològic*, una distinció que nosaltres creiem clau i que des de fa anys s'ha emprat per analitzar diverses realitats (Criado 1993, 42; 1996; González 2000; Javaloyas 2010).

Com a *vestigis arqueològics* entenem el conjunt d'elements materials produïts per l'acció humana del passat que ens han arribat al present.

¹ Com s'apunta, aquesta distinció teòrica va ser encunyada per Criado (1993, 1996), no obstant ell distingia entre registre arqueològic i patrimoni arqueològic. Per contra, nosaltres hem decidit emprar el terme vestigi, seguint a Burke (2005:16). Si bé a nivell conceptual ambdós termes son equiparables, tots dos autors ressalten la mediatització del present en la conformació del passat, ens sembla més evocador i suggerent el terme emprat per Burke.

Per una altra banda, *patrimoni arqueològic (PA)* seria la suma d'aquests elements materials del passat (vestigis arqueològics) més el conjunt de concepcions i valors que d'aquests es tenen, i s'han tingut al llarg del temps, així com les accions que la societat realitza en i amb relació a aquests elements (Criado 1996). En definitiva, al plantejar la distinció entre *vestigi* i *patrimoni arqueològic* s'accepta que el nostre objecte d'estudi té una història, se li reconeix que no és un element neutre i objectiu sinó que depèn de l'avui i l'ara, que depèn de la nostra societat, del públic, i que depèn de nosaltres els professionals. Així doncs, distingir entre ambdues categories ens permet entendre que no tots els vestigis arqueològics són iguals i ens dona la clau per comprendre la separació existent entre la dada objectiva de l'elevat nombre de jaciments arqueològics a Mallorca i l'escassa visibilitat social que aquests tenen. Aquesta realitat es fonamenta en un procés històric més ampli que ha modificat per complet la nostra societat en la darrera meitat de segle. Al mateix temps, i davant aquests canvis més amplis, es promogueren una sèrie de modificacions importants en el marc legal i institucional de l'arqueologia per tal de donar resposta a la nova situació que han tingut com a resultat una nova pràctica arqueològica. No obstant, veurem que el problema principal radica en que part de l'arqueologia actual no dona resposta a les necessitats de la nova societat mallorquina.

Passem ara a veure quins han estat aquests canvis i quins són aquestes contradiccions.

A partir dels anys 60', Espanya i l'illa de Mallorca s'inscririen dins el fort desenvolupament turístic que ha caracteritzat Europa des del final de la II Guerra Mundial. Això ha suposat una sèrie d'importants canvis socioeconòmics que han modificat per complet la fisonomia de la nostra societat en un temps molt ràpid. S'ha passat, en només 30 anys, d'una societat rural i agrària a una societat urbana i de serveis. Aquesta nova societat, que s'ha definit per molts com la societat postindustrial, de la informació i del lleure, ha generat una nova actitud vers el patrimoni històric en general i l'arqueològic en particular que suposa un camp d'actuació molt diferent per als professionals de l'arqueologia del segle XXI (Criado 1996). Entre aquests canvis cal destacar primer, una ampliació de l'àmbit de l'arqueologia passant del monument i l'objecte

artístic a tota una sèrie de realitats diferents; i segon, un canvi de concepció del patrimoni arqueològic des de la seva consideració com a suport de la identitat col·lectiva, lligat al coneixement històric, fins a un moment on és considerat un recurs socioeconòmic indispensable per al desenvolupament sostenible. A l'albor d'aquests canvis, i també fruit de l'ampli procés de canvis iniciats en la configuració de l'Estat amb la instauració del nou règim democràtic, s'ha modificat àmpliament el desenvolupament de l'arqueologia espanyola i mallorquina, ampliant substancialment el panorama d'agents que la conformen, la seva praxi, així com els valors que la vertebraven (Javaloyas 2010). El problema és que el desenvolupament d'aquest nou marc no ha estat homogeni ni absent de contradiccions, fent que molts professionals parlin de la crisi de l'arqueologia o, fins i tot, de la fi de l'arqueologia.

Per poder entendre en profunditat la situació actual, hem d'analitzar la situació existent durant les dues darreres dècades de la dictadura franquista, ja que en bona mesura mediatitzen les nostres concepcions actuals sobre què es i a què hauria de dedicar-se l'arqueologia. Al 1955 es produïren tota una sèrie de canvis en la configuració institucional de l'arqueologia (cf. Javaloyas 2010) que suposaren l'associació definitiva entre arqueologia i investigació, al quedar la majoria dels recursos, així com la gestió de l'arqueologia en mans de les universitats. Al mateix temps, el poder en temes d'arqueologia quedà completament en mans de l'Estat, començant un procés de des-amateurització que ha tingut importants conseqüències ja que, juntament amb els processos socioeconòmics abans esmentats, suposaren el desmantellament dels mecanismes tradicionals d'integració dels vestigis arqueològics dins l'imaginari popular.

En darrer lloc, la praxi arqueològica es centrà essencialment en la investigació, sempre estretament connectada als processos de coneixement històric i d'identitat nacional, i, a molta distància, en la protecció i en la difusió. El Dr. Rosselló Bordoy, la principal figura de l'arqueologia mallorquina en aquells moments sintetitza així aquesta realitat: "els problemes econòmics que sofrírem entre els anys seixanta i vuitanta foren tan greus que, una de dues, o érem científics o érem difusors. I jo, personalment, em considero un científic" (Javaloyas 2010).

Aquest panorama ha canviat enormement des de l'arribada de la democràcia, moment en el que es produí un important canvi legal i institucional per tal de millorar la gestió arqueològica i acostar-la a les noves realitats. Això afavorí un gran canvi tant en la praxi com en els valors que vertebraven l'arqueologia. Aquesta ha sofert una important modificació assistint a l'aparició de nous agents, els implicats amb l'arqueologia de gestió i amb l'arqueologia comercial. Al mateix temps s'ha ampliat i diversificat el ventall d'accions realitzades per tots ells. D'aquesta manera, s'ha passat d'una situació en la que el coneixement generat era el principal valor que estructurava la praxi arqueològica a una altra a la que, a aquest, se n'hi han afegit d'altres com la compaginació del desenvolupament urbanístic amb la conservació de les restes arqueològiques o la de convertir el patrimoni arqueològic en un recurs econòmic.

Aquesta situació ha generat tota una sèrie de tensions importants entre els diferents actors que conformen l'arqueologia i entre aquests i les necessitats de la societat post-industrial actual. Entre aquestes tensions caldria destacar-ne dues per la seva importància per al tema central d'aquest treball: primer, l'afirmació de part del món de l'arqueologia que a aquesta només pot imperar la generació de coneixement com a únic valor vàlid: "tota arqueologia o és investigació o no és res" (Querol i Martínez 1996, Moure Romanillo 2006, Deamos 2010; però cf. Díaz del Río 2000, Barreiro 2003, 2006, 2006a; Javaloyas 2010; Criado 2010). Segon, la qüestió de si és positiva o no la conversió dels vestigis arqueològics en un recurs econòmic (Santana 1998; Díaz del Río 2000; Javaloyas 2010).

En relació a la primera qüestió la nostra posició es situa clarament amb aquells que defensen que l'arqueologia pot ser (i ha de ser) altres coses que únicament investigació, és a dir, generació de coneixement científic. Aquest pensament és hereu de l'arqueologia desenvolupada en el moment anterior a la democràcia en la que es va instaurar el binomi arqueologia-universitat i una de les principals contradiccions que afecten la nostra professió avui en dia i que són fruit de la resistència de part dels arqueòlegs a entendre i participar de l'arqueologia actual. Sense dubte, el principal problema que genera aquesta situació és la desconexió entre el que demana la societat i el

que encara ofereixen part dels professionals de l'arqueologia.

Quant a la segona qüestió, també existeix una contradicció important entre la consideració de les restes arqueològiques com a *béns d'interès* (merit goods), en el sentit que funcionen com a generadors de qualitat de vida i que estan (en bona part) al marge del mercat al trobar-se intervinguts per l'estat (González 2000) i les dinàmiques de mercat que caracteritzen a la nostra societat. Aquesta ha suposat la democratització de la cultura, i el naixement d'un nou interès per la Història i el passat i l'inici d'una demanda de coneixements i experiències relacionades amb aquests temes. La cultura s'ha convertit en un dels grans referents tant a l'hora d'omplir el temps lliure de les persones com a l'hora de conformar un dels principals atractius del turisme.

En aquest sentit es fa necessari senyalar els aspectes negatius que alguns autors (Santana 1998,38) atribueixen a aquest procés. El principal és la banalització del patrimoni, és a dir, "l'empobriment i simplificació dels missatges inherents al patrimoni cultural, alienant-lo del seu propi context d'origen, que va en contra de la seva autenticitat i que es produeix com a resultat d'un tractament excessivament comercial del patrimoni" (ESLEE).

Però, tot i que és cert que existeixen aquestes dificultats, la solució no pot ser situar-nos d'esquenes a la realitat. El que necessitem fer és reflexionar profundament sobre la manera d'aconseguir entre tots un aprofitament econòmic sense posar en perill el nostre patrimoni.

En definitiva, aplicant aquest marc teòric segons el qual es fa una distinció bàsica entre vestigis arqueològics i patrimoni arqueològic i que considera a aquest no un element únic i inamovible sinó canviant i estretament lligat a la societat en la que s'insereix podem evitar bona part de les dificultats que avui en dia té l'arqueologia, especialment aquelles que perpetuen la desconexió entre societat i arqueologia.

LA INTERVENCIÓ AL SANTUARI DE SON CORRÓ

Una vegada articulada la proposta teòrica des de la qual partíem i la breu anàlisi de la nostra realitat, ens centrarem en analitzar la intervenció concreta realitzada al jaciment de Son Corró. Aquesta intervenció es va realitzar entre març i maig de

2010. El promotor d'aquesta intervenció fou l'Ajuntament de Costitx, propietari dels terrenys on es situa el santuari, i l'objectiu essencial que perseguia era potenciar la socialització del jaciment. Així, es va posar en contacte amb l'equip tècnic i redactarem un projecte d'intervenció que pogués assolir les expectatives de l'Ajuntament.

En relació al finançament, el projecte contà amb només 5.000 €, dels quals un 20% els pagà l'Ajuntament i el 80% restant fou subvencionat mitjançant el programa d'Ajuts per a la restauració de béns mobles i immobles amb valors històrics i culturals de la Direcció Insular de Patrimoni Històric del Consell Insular de Mallorca

Així doncs, tenint clars els objectius que perseguia l'Ajuntament i el reduït pressupost a l'abast es començà una anàlisi del jaciment per tal de decidir l'estratègia a adoptar. Per tal de fer aquesta anàlisi, aplicarem una eina conceptual definida per Criado (1996) queensem és realment útil: la cadena valorativa (vegeu figura 1) que sintetitza molt bé les fases del procés pel qual, avui en dia, un vestigi arqueològic esdevé patrimoni.

- **Valoració arqueològica.**

El Santuari de Son Corró es coneix a la literatura científica ja des del s. XIX, quan, durant les tasques de remodelació d'un marge per ampliar la superfície de conreu de la finca, aparegueren, entre d'altres materials arqueològics, els tres caps de bou fets en bronze que han donat a aquest jaciment una gran rellevància, un d'ells de mida natural i els altres lleugerament més grans (Guerrero 1996).

Immediatament, l'aleshores director del Museu Arqueològic Lul·lià, Bartomeu Ferrà, es personà a la finca i inicià una sèrie de visites durant les quals es documentaren i recuperaren els materials arqueològics trobats, alhora que realitzà la planimetria i alçats del santuari (Ferrà 1895-1896). Posteriorment, a l'any 1996, quan es complí el centenari d'aquesta primera intervenció, el Dr. Rosselló Bordoy va dirigir una segona intervenció d'excavació i restauració.

Fruit d'aquestes intervencions, es va determinar la naturalesa i cronologia d'aquest jaciment.

1. Valoració arqueològica.

Definició: pràctica interpretativa que intenta descobrir o estimar el valor original d'un element del registre arqueològic. Aquesta pràctica genera una representació o model descriptiu-interpretatiu de les entitats arqueològiques.

Pràctiques arqueològiques: Actuacions científiques (excavacions, prospeccions, estudis de jaciments...)

2. Valoració patrimonial o avaluació.

Definició: pràctica interpretativa que intenta calcular el valor actual d'un element del registre arqueològic des del punt de vista patrimonial. Aquesta pràctica genera un model de gestió, protecció i/o revalorització d'aquesta entitat o grup d'entitats.

Pràctiques arqueològiques associades: Redacció de catàlegs, Actuacions de les administracions com declaració com a BIC...

3. Tercera fase: Revalorització.

Definició: pràctica interpretativa que converteix al PA en béns (coses, productes) factibles d'entrar i funcionar dins els mecanismes del mercat, genera una alternativa que possibilita la rendibilització sociocultural d'aqueix conjunt, i suposa per tant una ampliació del seu sentit i valor previ. Dos tipus diferents:

Rendibilització: acció intangible. Pràctiques associades: creació de discursos, visites guiades, tallers,...

Rehabilitació: acció física sobre ell. Pràctiques associades: adequació, restauració,...

4. Quarta fase: Mercantilització.

Definició: plena introducció dels béns arqueològics dins el mercat.

Pràctiques arqueològiques associades: explotació dels béns arqueològics com a un recurs econòmic dotant-los d'un valor econòmic.

Figura 1. Cadena valorativa en base a Criado (1996).

L'edifici es tracta d'un santuari d'època Talaiòtica, de planta irregular amb tendència quadrangular, amb l'entrada orientada al sud-est. Els murs estan construïts amb tècnica ciclòpia, amb els paraments interior i exterior fets amb grans blocs de pedra en sec, amb un reble interior de pedra petita. El mur posterior s'alça reaprofitant l'aflorament rocós natural del pujol a la vessant del qual s'hi ubica el santuari (Ferrà 1895-96). L'espai interior del santuari mesura 10,30 m. de llargada per 8,20 m. d'amplada, amb una superfície de 84,5 m². En aquest espai s'hi localitzaren, durant les tasques d'excavació empreses per B. Ferrà a finals del s. XIX, un total de 13 tambors de pilar distribuïts de forma irregular a l'interior de la cambra, tot i que amb una major presència al costat est (Ferrà, 1895-96). El sòl estava format per una argila compacta i vermellosa, aportada antròpicament i diferent de la blanquinosa de la zona (Ferrà 1895-96; Guerrero 1996).

- Valoració patrimonial.

El jaciment de Son Corró assolí al 1966 la màxima protecció patrimonial, Monumento Histórico-artístico, mitjançant el decret 2563/1966 de 10 de setembre pel qual es protegiren “todos los monumentos megalíticos, cuevas prehistóricas y otros restos prehistóricos y protohistóricos de las islas de Mallorca y de Menorca” (BOE 11/10/1966), seguint per a tal efecte l'inventari arqueològic realitzat per Mascaró Passarius. Al ser aprovada la llei 16/1985 de patrimoni històric espanyol, els béns enquadrats en aquesta figura passaren a considerar-se Béns d'Interès Cultural (BIC), la màxima figura de protecció per a un bé cultural, tot i que aquesta declaració es va fer de manera genèrica i ha suposat una sèrie de problemàtiques. La principal és que no tenen declarada àrea de protecció amb els perills que això comporta. Finalment, el jaciment també va ser incorporat al catàleg de patrimoni del municipi de Costitx i a la Carta Arqueològica realitzada pel Consell de Mallorca.

- Revalorització.

Dues havien estat les accions en aquest sentit, la primera enquadrada en aquelles actuacions de rehabilitació i la segona en les de rendibilització.

La primera, la restauració realitzada al 1996 pel Dr. Rosselló, fou una intervenció amb certa polèmica. Aquesta intervenció consistí en remuntar els tambors de columna. Rosselló Bordoy interpretà el santuari com una edificació amb una coberta sustentada per sis columnes, disposades en dues fileres de tres situades perpendicularment a l'entrada. Els tambors superiors foren subjectats a les bases mitjançant la incrustació de vares metàl·liques al seu interior que els unien. Alguns autors (Guerrero 1996), posaren el crit al cel amb aquesta intervenció, argumentant que els santuaris talaiòtics eren edificis descoberts, indicant que els tambors tindrien un sentit litúrgic (betils), més que no arquitectònic, com a columnes. Per donar suport a aquesta interpretació es feia èmfasi en la troballa de gran nombre de restes de cremacions, relacionades amb rituals de cremació i libació, i que s'estenien per tot l'àmbit del recinte (Guerrero, 1991). Així doncs, criticaren fortament la intervenció de Rosselló Bordoy per no tenir suficientment suport científic per a plantejar aquesta restauració i defensaven retornar els betils/columnes a l'antiga disposició irregular que indicava B. Ferrà.

La segona, no es limita a una actuació concreta sinó que és fruit d'un procés més llarg i complex que ha convertit el jaciment de Son Corró i, especialment, als caps de bous fets en bronze que s'hi trobaren, en un dels símbols identitaris més evidents del municipi i fins i tot de Mallorca. Estem parlant de la polèmica suscitada a partir de les successives demandes de l'Ajuntament de Costitx (1979, 1980, 1983, 1985), del Consell de Mallorca i del Govern de les Illes Balears (2005) i fins i tot de grups parlamentaris al Congrés dels Diputats (2006) de devolució dels Bous de Costitx a Mallorca (per ampliar sobre aquest aspecte vid. Horrach 2009: 65-73 i annexos II-VIII). Així doncs, amb aquesta anàlisi de la realitat, els objectius i possibilitats del promotor abans esmentades; i de les consideracions realitzades pels tècnics, es va decidir realitzar una petita actuació encaminada a facilitar i potenciar la visita del jaciment. Sense dubte, altres actuacions eren possibles i fins i tot més necessàries, com per exemple una restauració integral dels murs del santuari, però defensem que la duta a terme fou encertada, tenint en compte la realitat que ens emmarcava. A continuació descrivim les actuacions concretes realitzades a la intervenció:

En primer lloc, es va dur a terme una neteja de tota la vegetació existent a la superfície del jaciment, fent especial incidència en els murs que conformen el santuari, atès que es trobava ple de vegetació que no permetia veure les restes de l'estructura. En segon terme, es procedí a la delimitació de l'interior de l'estructura i dels murs laterals, amb la finalitat d'aconseguir, primer, evitar l'estancament d'aigua i el creixement massiu de la vegetació a l'interior de l'edifici. En segon lloc, facilitar la lectura visual del jaciment a qualsevol tipus de públic. En aquest sentit, es va perllongar el traçat dels dos murs laterals, en els trams en que aquests es trobaven arrasats, mitjançant la col·locació de planxes metàl·liques realitzades en acer tipus corten que garanteix la seva durada en exterior. A continuació, es reompliren els espais corresponents als murs desapareguts, compresos entre les dues línies de planxes metàl·liques, amb grava de la mateixa tonalitat que la pedra original dels murs.

Figura 2. Resultat final de les tasques d'adequació del recinte del Santuari

Finalment, l'interior del santuari es reomplí igualment de la mateixa grava a fi d'anivellar el terreny a la mateixa cota que els murs i evitar que aquest espai s'ompli d'aigua quan plou. Posteriorment, es col·locà geotèxtil a tota la superfície i finalment l'interior del santuari es recobrí d'una capa de terra argilosa de color marró vermellós, a imitació del sòl originàriament documentat per Bartomeu Ferrà (1895-1896).

En tercer lloc, es va procedir a la renovació dels plafons explicatius del jaciment. Prèviament a aquesta intervenció, el jaciment de Son Corró comptava amb un panell informatiu molt deteriorat i pràcticament il·legible ubicat en un indret central del jaciment suposant un elevat impacte visual i dificultant una visió de conjunt del santuari. Vàrem aprofitar en part el cartell antic, situant-lo a una nova ubicació per evitar els problemes de visió del jaciment i renovant la proposta explicativa incorporant tant la informació i planimetria de Ferrà com la de Rosselló Bordoy i les crítiques realitzades a aquesta per tal d'oferir totes les possibilitats al públic. Per altra banda, s'han renovat dos panells indicatius del jaciment. Un a l'entrada del mateix, on hi figura una petita informació del jaciment; i un altre a la carretera per tal d'indicar-ne la ubicació.

Figura 3. Canvis dels panells informatius

Finalment, un dels principals problemes que presentava Son Corró era la facilitat amb la que un vehicle de motor podia accedir fins al mateix edifici, amb el perill per a la seva conservació que això suposava. Per aquesta raó, en aquesta actuació s'ha procedit a tancar l'accés al jaciment per als vehicles a motor mitjançant una cadena situada a uns 10 metres de l'entrada. Igualment, s'ha habilitat l'espai delimitat, per una banda, pel marge de tancament de la finca i, per l'altra, per la

cadena per permetre l'estacionament d'uns 5–6 vehicles. Pensem que aquesta actuació és indispensable, atès que al no existir prèviament cap estacionament habilitat, els visitants deixaven els cotxes a un revolt d'escassa visibilitat, amb el perill que això comportava per a la seguretat.

CONCLUSIONS.

Com ja diguérem al començament, a Mallorca existeixen prop de tres mil jaciments arqueològics. D'aquests, només una ínfima part (manco d'un 1%) tenen activada més d'una baula de la cadena valorativa. Així doncs, podem afirmar que, si bé Mallorca és rica en vestigis arqueològics, és paupèrrima en patrimoni arqueològic i això ens permet explicar en part la desconexió existent entre societat i arqueologia. La qüestió és: on radica la causa d'aquesta?

En primer lloc ens hem de mirar a nosaltres, els arqueòlegs, els professionals que treballem amb l'arqueologia. Com ja hem dit, hem de desterrar la idea que la nostra activitat es redueix a la creació de coneixement científic. La societat ens demana més, i el patrimoni és de la societat i nosaltres treballem per a ella, per tant hem de ser conscients del que vol de nosaltres. En segon lloc, hem de mirar a la administració. Aquesta és l'última responsable del patrimoni i per tant ha de ser un agent involucrat en la seva correcta gestió. En aquest sentit, s'ha de senyalar com a Mallorca són els ajuntaments els qui suporten bona part del pes de la seva gestió. Això fa que si mirem la gestió del patrimoni a nivell de Mallorca veiem un collage sense cap ni peus. És necessari que el Consell, que té les competències en arqueologia, s'impliqui molt més. Ja no demanem més diners, que en fan falta, sinó que aquests es gestin correctament i amb un projecte a llarg termini.

Finalment, també ha de ser la societat civil qui reclami i s'impliqui en la conservació i gestió del seu patrimoni cultural. En aquest sentit no falten bons exemples, però la seva extensió és molt limitada.

Per aconseguir tot això serà necessari molt d'esforç de tots però especialment es farà necessari un enfocament actual i realista vers el patrimoni. Una proposta en aquest sentit és el que hem intentat presentar en aquest article.

AGRAÏMENTS.

Volem agrair el suport i la iniciativa del Sr. Antoni Sales, Batle de Costitx, i del Sr. Llorenç Beltran, aleshores ADL de Costitx, sense el seu interès i la seva feina el projecte no s'hagués pogut realitzar. Tampoc ens volem oblidar de l'ajuda de la Brigada de la Direcció Insular de Patrimoni Històric del Consell Insular de Mallorca que varen realitzar moltes de les tasques de la intervenció a Son Corró.

BIBLIOGRAFIA

BARREIRO, D. 2003: "Arqueología y pragmatismo crítico. Hacia la renovación axiológica de la arqueología". *Claves de Razón práctica*, 133.

BARREIRO, D. 2006: "Conocimiento y acción en la arqueología aplicada". *Complutum*, 17: 205-219.

BARREIRO, D. 2006a: "La aureola perdida (Propuesta para una arqueología aplicada)". *Arqueoweb*, revista sobre arqueología en Internet, 8 (1) <http://www.ucm.es/info/arqueoweb>. Accés del 19/09/2010.

CRIADO, F. 1993: "Visibilidad e interpretación del registro arqueológico". *Trabajos de Prehistoria*, 50: 39-56.

CRIADO, F. 1996: "Hacia un modelo integrado de investigación y gestión del Patrimonio Histórico: la cadena interpretativa como propuesta" *Boletín Andaluz de Patrimonio Histórico*, 16:73-78.

CRIADO, F. 2010: "Ocho observaciones", *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 20: 267-270.

DÍAZ DEL RÍO, P. 2000: "Arqueología comercial y estructura de clase". BÓVEDA LÓPEZ, M. M. (Coord.) *Gestión patrimonial y desarrollo social*, CAPA 12. Laboratorio da Arqueoloxia da Paisaxe. Santiago de Compostela.

DEAMOS, M. B. 2010: "La crisis económica también alcanza a la arqueología". *El Mundo Sevilla*. 30/7/2010. P. 7

ESLEE: Estudio de los lenguajes especializados en español (I). Elaboración y desarrollo de vocabularios científicos y técnicos. Gestión del patrimonio cultural y del turismo cultural. www.eslee.org/index.php. Acceso 1-1-2011.

FERRÀ, B. 1895-96: "Hallazgos arqueológicos en Costig", *BSAL*, VI: 85-89. Palma.

GONZÁLEZ, M. 2000: “Sistemas de evaluación del interés patrimonial de los yacimientos arqueológicos”. BÓVEDA LÓPEZ, M. M. (Coord.) *Gestión patrimonial y desarrollo social*, CAPA 12. Laboratorio da Arqueoloxia da Paisaxe.

GUERRERO, V. M. 1991: “Un intento de análisis etnoarqueológico del santuario talayótico mallorquín”, *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología de Castellón*, 15: 375-400.

GUERRERO, V. M. 1996: “Son Corró: Restauración (destrucción) del santuario prehistórico mallorquín más emblemático”, *Revista de Arqueología*, 178.

HORRACH, R. 2009: *Els caps de bou de Costitx. Les peces més emblemàtiques de la prehistòria balear*. Ed. Lleonard Muntaner. Palma.

JAVALOYAS, D. 2010: “Hacia una historia praxiológica de la arqueología prehistórica española. La arqueología mallorquina como caso de estudio”. *Complutum*, 21 (1): 27-44.

MOURE ROMANILLOS, A. 2006: *Escritos sobre historiografía i patrimoni arqueològic*. Universidad de Cantabria, Santander.

QUEROL, M. A.; MARTÍNEZ, B. 1996: *La gestión del patrimonio arqueológico en España*. Alianza Editorial. Madrid.

SANTANA, A. 1998: “Patrimonio cultural y turismo: reflexiones y dudas de un anfitrión”. *Revista Ciencia y Mar*, 6: 37-41.